

В І Д Г У К

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, першого проректора Донецького державного університету внутрішніх справ Назимка Єгора Сергійовича на дисертацію Шубіної Світлани Анатоліївни «Запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Кримінальні правопорушення проти власності є одними із найбільш розповсюджених суспільно небезпечних діянь, про що свідчить нестабільна динаміка та регулярна трансформація способів реалізації кримінально протиправного умислу. Аналіз статистичної звітності судових та правоохоронних органів також надає підстави для констатації факту зростання кількості таких діянь в останні два роки, що зумовлено особливостями реалізації державою своїх функцій в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану. Серед основних детермінант, з якими корелюється така криміногенна інтенсифікація, можна виокремити дестабілізацію економічної ситуації, у зв'язку з чим державою було частково втрачено інвестиційну привабливість, а також посилення міграційних процесів та загострення соціальної невірноваженості через вимушене внутрішнє переселення. Водночас варто зауважити також на тому, що незважаючи на те, що більшість кримінальних правопорушень проти власності мають типовий механізм реалізації протиправного умислу, можна виокремити два діяння, які є «інтелектуальними»: шахрайство та привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Якщо перше із наведених правопорушень уже неодноразово ставало предметом наукових досліджень, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 191 Кримінального кодексу України, рідше входило до кола інтересів учених. Така прогалина в контексті наук кримінально-правового циклу має наслідком не тільки зростання кількості таких діянь, а й укріплення ними своїх позицій як предикату легалізації (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом.

Теоретичною основою роботи стали наукові праці таких учених, як А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, В. С. Батиргарєєва, А. А. Вознюк, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, С. Ф. Денисов, О. М. Джу́жа, О. О. Дудоров, А. А. Небитов, О. П. Рябчинська, А. В. Савченко, Є. Д. Скулиш, В. І. Шакун та ін.

Деякі аспекти протиправності у сфері господарської діяльності розглядали у своїх роботах Н. О. Гуторова, О. Г. Кальман, В. П. Корж, Г. А. Матусовський, В. М. Попович, В. Л. Ортинський, В. В. Сазонов, Л. М. Стрельбицька, Є. Л. Стрельцов, О. В. Тихонова, С. С. Чернявський, В. В. Черней. Різні аспекти протидії розкраданням висвітлювались у роботах В. В. Бережняка, Я. В. Василевича, А. Ф. Волобуєва, А. П. Запотоцького, М. І. Камлика, В. В. Корнієнка, С. С. Кулика, В. В. Лисенка, М. М. Ніконова, О. А. Слабченка, К. А. Титової та ін.

Слід погодитись з дисертанткою, що хоча напрацювання зазначених та інших учених становлять теоретичне підґрунтя для розв'язання багатьох практичних проблем, що виникають у правоохоронній і правозастосовній діяльності, можна підсумувати недостатній рівень обізнаності працівників правоохоронних органів (слідчих, оперативних працівників) з особливостями фінансових операцій, розпорядженням бюджетних коштів, способів учинення та приховування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ), а також розбалансованість нормативно-правового забезпечення, його концептуальну неузгодженість та відсутність системного підходу на національному рівні до організації запобігання в умовах дії Кримінального процесуального кодексу (КПК) України та з урахуванням структурно-функціональних змін у системі органів сектору безпеки. Актуальність роботи підкреслюється й тим, що окремі питання зазначеної проблематики залишаються недостатньо вивченими, а також є спірними (наприклад: розмежування досліджуваного кримінального правопорушення із шахрайством, виокремлення заходів запобігання із урахуванням специфіки суспільних відносин, на які посягає протиправне діяння тощо).

Дисертацію виконано відповідно до Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 року № 569), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 року № 1126), Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 11 червня 2020 року № 454), Основних

напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28) та на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 листопада 2020 року, протокол № 23). Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Національної академії внутрішніх справ.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У роботі С. А. Шубіної комплексно досліджено питання запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства в Україні, отримано нові результати, спрямовані на вирішення теоретичних і практичних питань, які складають зміст порушеної проблематики. Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми загалом, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, недостатньо повною мірою розробленими в сучасній кримінологічній доктрині.

Об'єкт та предмет дослідження визначені коректно. Об'єктом дослідження є кримінальна протиправність у сфері житлово-комунального господарства. Предметом дослідження є запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ в Україні. Об'єкт та предмет співвідносяться з метою і завданнями дослідження.

Метою дослідження є теоретичне узагальнення та розв'язання комплексного науково-прикладного завдання запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ за допомогою кримінологічних засобів, що полягає в розробленні пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення поставленої мети в дисертації сформульовано та вирішено такі основні завдання: проаналізувати історію виникнення і розвитку правової регламентації діяльності органів ЖКГ України у сфері надання послуг населенню; надати характеристику сфери ЖКГ як об'єкта кримінологічного дослідження; узагальнити зарубіжний досвід запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ; охарактеризувати стан та тенденції привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ; систематизувати детермінанти, що впливають на

вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ; виокремити кримінологічно значущі ознаки осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення; окреслити загальносоціальні заходи запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ; розробити спеціально-кримінологічні заходи запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ; запропонувати напрями інформаційно-аналітичного забезпечення запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ. Загальний аналіз наукової праці та висновків дозволяє стверджувати, що зазначені завдання дисертанткою були виконані, а мета дослідження – досягнута.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зібраний матеріал аналізується в роботі з використанням комплексу методів наукового пошуку. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема системний – для кримінологічного аналізу предмета дослідження та запобігання як теоретико-практичної проблеми в межах усієї роботи, формуванні висновків до розділів і загальних оцінок (розділи 1–3); історико-правовий – у процесі розкриття генезису правової регламентації діяльності органів ЖКГ України у сфері надання послуг населенню, теоретичних досліджень і правозастосовної практики (підрозділи 1.1); логіко-нормативний – для аналізу законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань запобігання розкраданням (підрозділи 1.1, 1.2, 3.1, 3.2); формальної логіки – з метою надання характеристики сфери ЖКГ, формам розкрадання у цій сфері, а також кримінологічної характеристики (підрозділ 1.2, розділ 2); порівняльно-правовий (компаративістський) – для виявлення особливостей запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ в Україні та зарубіжних країнах, а також оцінки можливостей упровадження іноземного досвіду у вітчизняну правоохоронну практику (підрозділи 1.3, 3.2, 3.3); психологічні методи (опитування, тестування, експерименти) надали змогу виявити особливості особи-злочинця (підрозділи 2.3); моделювання – при формулюванні концептуального бачення напрямів загальносоціального запобігання (підрозділ 3.1), розробці спеціально-кримінологічних заходів та інформаційно-аналітичного забезпечення запобігання, а також пропозицій щодо вдосконалення такої діяльності й практики

її застосування (підрозділи 3.2, 3.3); статистичний метод та контент-аналіз – під час опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за окремими кількісними та якісними параметрами, результати опитаних респондентів з подальшою їх інтерпретацією у роботі (підрозділи 2.1, 2.3, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять зведені дані вивчення 256 кримінальних проваджень, відкритих за ст. 191 КК України упродовж 2015–2021 рр. з усіх областей країни; узагальнені результати опитувань 289 працівників органів сектору безпеки (57 прокурорів, 129 слідчих та 160 оперативних працівників Національної поліції у Дніпропетровській, Житомирській, Київській, Львівській, Одеській, Харківській областях); аналітичні узагальнення МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, матеріали ЖЕУ, ЖЕО, ОСББ, міських та обласних державних адміністрацій; а також результати багаторічного вивчення оперативно-розшукової та слідчої практики з урахуванням значного досвіду роботи авторки безпосередньо в підрозділах Національної поліції різного управлінського рівня. Загалом емпірична база дослідження дозволяє оцінити висновки дослідження як репрезентативні.

Дисертантка використала достатній за обсягом масив загальнотеоретичної і спеціальної літератури за темою дослідження, критично проаналізувала позиції вчених, які приділяли увагу питанням кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням проти власності. Науковий апарат дисертації достатньо високий. Матеріал викладено чітко, доступно, логічно послідовно, грамотно. Ці та інші показники свідчать про комплексну, цілісну, теоретично і практично значущу роботу, вказують, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості та є достовірними. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Структура дисертації є логічно обґрунтованою, достатньою мірою узгодженою з визначеними завданнями, об'єктом і предметом дослідження.

У першому розділі, який складається з трьох підрозділів, авторка розглядає генезу правової регламентації діяльності органів житлово-комунального господарства України у сфері надання послуг населенню, характеризує сферу житлово-комунального господарства як об'єкт кримінологічного дослідження, аналізує зарубіжний досвід запобігання привласненню, розтраті майна або

заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства.

Дисертантка цілком правильно вказує на те, що стабільність розвитку будь-яких суспільних відносин у державі, у тому числі у сфері ЖКГ, неможлива без формування відповідного правового механізму регулювання. У контексті формування механізму запобігання кримінальним правопорушенням у сфері ЖКГ важливе методологічне значення має розподіл кримінальних правопорушень залежно від родового об'єкта кримінально-правової охорони (проти власності; у сфері господарської діяльності; у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; проти безпеки виробництва); способів (технологій) учинення суспільно небезпечних діянь (крадіжка, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, шахрайство, порушення правил безпеки під час виконання житлово-комунальних робіт); суб'єкта кримінального правопорушення (загальний суб'єкт, спеціальний суб'єкт). Серед зазначених груп кримінальних правопорушень набули розповсюдження злочини проти власності, поєднані з протиправними діяннями у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Заслуговує на підтримку думка про те, що заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем відбувається у випадках, коли така особа незаконно обертає чуже майно на свою користь або на користь третіх осіб, використовуючи для цього своє службове становище всупереч інтересам служби. Зазвичай службова особа не є матеріально відповідальною, але водночас наділена правом оперативного-господарського управління майном, вирішуючи питання про користування й управління ним, розпоряджаючись таким майном як уповноважена власником особа. Кваліфікація кримінального правопорушення за ч. 2 ст. 191 КК України можлива лише тоді, коли особа здійснила заволодіння завдяки використанню своїх службових повноважень щодо майна, розпоряджатися яким вона мала право чи була зобов'язана.

Авторка змогла довести, що беззаперечним є факт схожості вчинення розкрадань у сфері ЖКГ у різних країнах, зокрема це їх підвищена суспільна небезпечність, що засвідчує найвищий ступінь правового нігілізму, цинізму й дискредитації апарату держави. За таких обставин постає потреба щодо

ефективної реалізації у правоохоронній практиці принципу невідворотності кримінальної відповідальності, призначення, виконання і відбування покарань. Тому як чинний закон України про кримінальну відповідальність, так і законодавства зарубіжних країн передбачають низку несприятливих кримінально-правових наслідків щодо осіб, винних у вчиненні привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ.

У другому розділі, який складається із трьох підрозділів, досліджено стан і тенденції привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства, охарактеризовано основні фактори детермінації привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства, а також осіб, які вчиняють привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства.

Із урахуванням емпіричної інформації авторка виокремила цікаві напрями запобіжно-пошукової діяльності на етапі збору первинної інформації, якими є: оцінка стану криміногенної обстановки (26 %); збір інформації про особу, яка потрапила до поля зору підрозділів правоохоронних органів (100 %); збір інформації про факти та обставини, що становлять інтерес (82 %); забезпечення використання відомостей, що містяться в інформаційно-пошукових системах правоохоронних органів (94 %); перевірка первинної інформації (88 %).

Заслуговує на підтримку думка про те, що криміногенні фактори, які виступають як детермінанти досить численні, різноманітні й зумовлені суттєвими протиріччями в соціально-економічному житті суспільства. Із точки зору їх змістовної характеристики вони представлені у вигляді декількох груп: соціально-економічні, організаційно-управлінська, правові та культурно-психологічні. До головних з них слід віднести: війна, неконтрольованість ЖКС; зрощування сектору державних та комунальних послуг з фіктивними підприємницькими і комерційними структурами, формування «ділових» відносин поза межами правового поля; ставлення громадськості до існування корупції та сприяння її розвитку; складність урядової структури бюрократичних процедур; лобіювання прийняття та зміни нормативно-правових актів; відсутність належного механізму здійснення ротації кадрів; низький рівень оплати праці та надання соціальних послуг.

Цікавим доробком до кримінологічної науки також є висновок з приводу того, що суб'єктами розкрадань переважно є особи чоловічої статі – 61 %, які займають керівні посади у сфері ЖКГ та наділені повноваженнями з управління персоналом і розпорядження майном – 57 % (частка осіб жіночої статі становить близько – 43 %, які працюють бухгалтерами управління (підприємства) (77 %) або працівниками виробничої лінії сфери ЖКГ – 16 %, без залучення яких в злочинну діяльність здійснювати розкрадання неможливо); середнього віку, з вищою або базовою вищою освітою – 79 %; володіють знаннями житлово-комунального процесу, обліку, звітності; корисливі, амбітні, жадібні, владні, корупційні; володіють життєвим і професійним досвідом; використовують зв'язки у різних господарських і владних структурах; раніше не судимі; сімейні, мають дітей. Узагальнення результатів вивчення матеріалів кримінальних проваджень та опитування респондентів дозволили авторці дійти висновку, що для працівників ЖКГ характерні такі риси, як: зневажливе ставлення до ЖКС й соціальних цінностей і установок (58 %), корисливі спонукання (100 %), готовність відступитися від закону й норм моралі заради особистої вигоди (100 %), переконаність у прийнятності та доцільності незаконних засобів задоволення власних інтересів (37 %), безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків (75 %), ігнорування службових інтересів (90 %); не зловживають спиртними напоями, не вживають наркотичні засоби, в побуті нічим не виділяються, не схильні до порушення громадського порядку (93 %).

У третьому розділі, який складається із трьох підрозділів, розглянуто загальносоціальні заходи запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства, спеціально-кримінологічні заходи запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства, а також проаналізовано інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання привласненню, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства.

Дисертантка слушно зауважила, що головні напрями загальносоціального запобігання розкраданням у сфері ЖКГ як складові реалізації кримінологічної політики повинні бути спрямовані на вдосконалення адміністративного, кримінального, кримінального процесуального, житлово-комунального, контрольно-ревізійного законодавства (підтвердили 31 % опитаних респондентів), формування системи мінімізації впливу корупції на житлову

сферу (26 %), запобігання створенню та діяльності організованих груп з високим ризиком впливу на ввіреному господарстві (22 %), інформаційно-аналітичне та контрольноревізійне забезпечення (21 %). Має місце і думка про ефективність такого спеціально-кримінологічного заходу запобігання, як ОРД. Авторка вказує, що основний недолік раніше розроблених методик виявлення кримінальних правопорушень – це слабкий зв'язок з динамічним процесом учинення кримінальних правопорушень в умовах їх латентності. Такі методики здебільшого не враховують засновану на глибокій конспірації «технологію» злочинної діяльності у сфері ЖКГ. Придатні для тих випадків, коли матеріали кримінальних проваджень вміщують відомості, що вказують на конкретну особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (або інші важливі обставини), ці розробки значно менш корисні у випадку різкого дефіциту оперативно та процесуально значимої інформації. У результаті, діючи в подібних ситуаціях, практичні працівники вимушені спиратися головним чином на власний, часто небагатий досвід розкриття аналогічних кримінальних правопорушень.

Заслуговує на увагу і підхід, відповідно до якого ефективність здійснення пошуку фактичних даних про привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ залежить від знання оперативним працівником: сфери ЖКГ і способів вчинення кримінальних правопорушень її працівниками; осіб, які є керуючими ЖКГ (керівники, бухгалтери), предметів і документів, які містять ознаки розкрадання. Такі напрями діяльності ґрунтуються на інформаційному забезпеченні та аналітичній роботі оперативних підрозділів (НПУ, Бюро економічної безпеки), які тісно пов'язані, але нетотожні види їх діяльності. Інформаційне забезпечення визначено як комплекс заходів організаційного характеру, що здійснюється спеціально призначеними особами цих підрозділів (окремими управліннями, відділами, секторами та штатними одиницями) з метою ефективного використання всіх можливих інформаційних ресурсів у процесі виявлення та припинення протиправної діяльності у сфері ЖКГ. Аналітична робота як складова такої діяльності полягає в комплексі інтелектуальних операцій з усіма наявними даними, зібраними в процесі оперативного пошуку, а також з даними, одержаними в процесі інформаційного забезпечення ОРД при запобіганні.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається насамперед тим, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням, в якому на підставі аналізу теоретичних та праксеологічних джерел, сучасного стану

кримінального, кримінального процесуального законодавства та правоохоронної діяльності, отриманих емпіричних даних надано кримінологічну характеристику і розроблено систему заходів запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– виокремлено основні етапи розвитку правової регламентації діяльності органів ЖКГ України у сфері надання послуг населенню, в результаті чого виділено чотири періоди (дорадянський, радянський, перехідний, сучасний) його генези на території сучасної України та виявлено закономірності криміналізації привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;

– обґрунтовано наукові основи комплексної кримінологічної методики запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ, яка ґрунтується на критичному аналізі законодавства, опрацюванні положень кримінології, кримінального права, кримінальної процесуальної та оперативно-розшукової діяльності та в якій розкрито зміст елементів кримінологічної характеристики з виокремленням відомостей про стан і тенденції такої злочинності, детермінанти, кримінологічні ознаки особи-злочинця, організованих груп, які впливають на вибір дієвих праксеологічних заходів запобігання на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівнях в умовах чинного кримінального і кримінального процесуального законодавства;

– розроблений інструментарій кримінологічної діяльності з виявлення латентних розкрадань, а саме: заходи пошукової діяльності – це заходи, що не потребують погодження з прокурором або отримання дозволу суду, не обмежують конституційні права і свободи громадян, здійснюються суб'єктом пошукової діяльності, спрямовані на отримання первинної інформації, не заданої обставинами оперативно-розшукового або кримінального провадження; метод пошукової діяльності – це маючий чітко виражену розвідувальну спрямованість спосіб пізнання об'єктивної істини про кримінальне правопорушення, передбачене ст. 191 КК України, у сфері ЖКГ та первинної інформації про ознаки злочинних дій уповноваженим суб'єктом ЖКГ, діяльність якого має спеціальну систему правового регулювання; пошукова дія – це алгоритмізований спосіб

пізнавальної діяльності суб'єкта пошуку, що в комплексі з тактичними прийомами забезпечує отримання первинної інформації про латентне привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ;

– запропоновано типологію правопорушників, які причетні до вчинення привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ за посадово-рольовими функціями (керівники управлінь, областей, які наділені правом розпорядження майном, призначеного для підприємств і організацій у сфері ЖКГ; керівники підприємств або організацій у сфері ЖКГ, які виконують організаційно-розпорядчі та адміністративно-господарські функції; особи, які виконують облік грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей, а також контроль за їх витратою; особи, які займаються матеріально-технічним постачанням та обслуговуванням підприємства або організації у сфері ЖКГ), що має значення для обрання заходів запобігання або припинення злочинної діяльності, встановлення особи-підозрюваного й завданих збитків;

удосконалено:

– наукове розуміння «розкрадання» як вчинене з прямим умислом протиправне заволодіння чужою рухомою річчю, вчинене одним із способів, визначених у КК, що посягає на право власності і спричиняє матеріальну шкоду й запровадження його до КК України;

– визначення головних факторів детермінації привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ, серед яких виділено та охарактеризовано соціально-економічні, організаційно-управлінські, правові та культурно-психологічні; акцентовано на детерміністичній ролі неналежного фінансового забезпечення житлово-комунального сектору, а також на впливі масової психології споживацтва й корисливості, правового нігілізму та феномена знедержавлення легітимності на інтенсивне відтворення розкрадань в Україні;

– інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності оперативних підрозділів шляхом: а) застосування сучасних методик кримінального аналізу в реальних умовах виконання оперативно-службових завдань (від проведення окремого оперативно-розшукового заходу до організації ОРД та негласної роботи щодо окремих об'єктів ЖКГ і управлінь загалом); б) запровадження в практику діяльності оперативних підрозділів результатів кримінального аналізу через нормативно-правове урегулювання та належне кадрове, фінансове й

методичне забезпечення; в) встановлення індикаторів злочинності, злочинної діяльності та їх впливу на ЖКС, а також пов'язаних з нею факторів; г) прийняття спільного наказу (Офіс Генерального прокурора, НПУ, СБУ та ін.) про моніторинг криміногенної ситуації у бюджетній сфері та взаємодію органів сектору безпеки щодо запобігання кримінальним правопорушенням у ній;

– загальносоціальні напрями мінімізації вчинення розкрадань у сфері ЖКГ: формування власної Інтернет-сторінки ЖКГ; запровадження досвіду відкритості та прозорості щодо діяльності та її пріоритетних напрямів; формування «вікна сервісного обслуговування» та «екстреного вікна сервісного обслуговування» споживачів;

дістало подальший розвиток:

– кримінологічний підхід до захисту вітчизняного ЖКГ на основі аналізу кримінальної відповідальності за привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ у європейських країнах (Іспанія, Німеччина, Польща, Франція) та США, який дозволив констатувати, що державна політика в Україні повинна ґрунтуватися на принципі дотримання встановлених стандартів, нормативів, норм, порядків і правил, а кримінологічна політика спрямована на мінімізацію кримінальних правопорушень та виявлення латентних протиправних дій у цій галузі;

– створення Національного реєстру ЖКГ, головним призначенням якого є підвищення координації боротьби з незаконними заволодіннями коштами та майном, а також шахрайськими діями; аналіз випадків учинення різних форм розкрадань на території країни; визначення способу вчинення кримінальних правопорушень та їх предмет; виявлення щомісячних, щоквартальних та щорічних випадків учинення розкрадань у сфері ЖКГ, а також викраденого майна, встановлення його серійного номера за потреби; забезпечення відшкодування шкоди шляхом встановлення місцезнаходження та ідентифікації викраденого майна;

– способи вчинення розкрадань бюджетних коштів у сфері ЖКГ:
а) розтрата коштів: порушення процедури державних закупівель; при ремонті об'єктів ЖКГ; підписанні акта прийому передачі проєктів на виконання робіт з капітального ремонту при фактичній відсутності проєктів ЖКГ; б) привласнення коштів, виділених на ЖКП; в) зловживання службовим становищем щодо надання переваги під час проведення конкурсних торгів із закупівлі ремонтних робіт та надалі привласнення бюджетних коштів; за змовою з виконавцем робіт під час проведення капітального ремонту об'єктів ЖКГ;

– Стратегія розвитку сфери ЖКГ на 2024–2030 роки, яка носить планувальний характер формування, реалізації та координації державної політики у сфері ЖКГ з урахуванням сучасних тенденцій розвитку ЖКС і загроз для неї, глобальних трендів та внутрішніх можливостей держави, ефективності використання державних, регіональних, енергетичних та природних ресурсів, а також запобігання правопорушенням на основі інформаційно-аналітичного (спеціально-кримінологічний рівень) та контрольно-ревізійного забезпечення (індивідуально-профілактичний рівень);

– порядок ініціювання проведення ревізії (аудиту, службових та інших перевірок) суб'єктів ЖКГ, залучення спеціалістів (бухгалтерів, аудиторів, ревізорів, економістів, енергетиків тощо) для отримання необхідних консультацій як один із напрямів запобігання, виявлення та припинення розкрадань.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях авторки, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах з доповідями на науково-практичних заходах різного рівня, що загалом свідчить про достатній рівень її апробації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано дисертанткою в семи наукових працях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук та міжнародних наукометричних баз, три статті – у збірниках тез наукових доповідей. Опубліковані праці достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків дослідження та дозволяють ознайомитися із ними.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції впроваджено та можуть використовуватися у: законотворчій діяльності – при вдосконаленні законодавства про кримінальну відповідальність щодо кримінальних правопорушень проти власності; діяльності правоохоронних органів – при розробленні й удосконаленні відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовці методичних рекомендацій з питань організації запобігання привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері ЖКГ підрозділами НПУ; освітньому процесі та науково-дослідній роботі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права,

кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, а також при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовці бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників НПУ. Дисертацію оформлено відповідно до встановлених МОН України вимог, викладено національною мовою, науковим стилем, текст належним чином відредаговано.

Даючи позитивну оцінку рецензованій дисертації, звернемо увагу на наявності окремих суперечливих та дискусійних положень, які потребують додаткової аргументації або пояснень під час публічного захисту:

1. Загалом підтримуючи позицію авторки щодо запропонованої диференціації генезису виникнення і розвитку правової регламентації діяльності органів ЖКГ України у сфері надання послуг населенню, необхідно зауважити на тому, що не цілком аргументованим є підхід, відповідно до якого стародавні часи, середньовіччя та період капіталізму дисертантка об'єднала в дорадянський період. Із урахуванням того, що середньовіччя охоплює V–XVI століття, об'єднання таких віддалених етапів становлення законодавства в один період може призвести до втрати принципів для правової науки аспектів становлення та розвитку правової регламентації діяльності органів ЖКГ України у сфері надання послуг населенню. Варто також урахувувати, що до радянського періоду національне законодавство пройшло етапи, які потребують виділення у самостійні. Більшість таких етапів доцільно було б відносити до періоду розбудови української державності, що дозволило б продемонструвати позитивну динаміку розвитку досліджуваного інституту до XX століття, його частковий занепад в радянський період та відродження у 1991 році.

2. У висновках дисертантка вказує на те, що в низці європейських країн проведення комплексу специфічних запобіжних заходів (гласних і негласних) покладається на слідчого, який повинен мати цільову фахову спеціалізацію (знання специфіки фінансово-господарських операцій, бухгалтерського обліку, державних асигнувань й закупівель, які здійснюються у сфері ЖКГ та інших складових), що включає підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації. Водночас не цілком зрозуміло, що розуміється під «комплексом гласних і негласних специфічних запобіжних заходів». Якщо мова йде про слідчі дії, то під час захисту доцільно, по-перше, навести приклади таких дій, які можуть вважатись заходами запобігання; по-друге, аргументувати доцільність розгляду слідчих дій у контексті заходів запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 191 КК України.

Якщо мова йде про «специфічні гласні та негласні запобіжні заходи», які не передбачені кримінальним процесуальним законодавством, авторці під час захисту доцільно зупинитись на цьому питанні та деталізувати свій підхід.

3. Розглядаючи організаційно-управлінські детермінанти, авторка виділяє такий чинник, як «реорганізація уповноважених органів сектору безпеки (створення нового правоохоронного органу – Бюро економічної безпеки)». Водночас цей крок має бути позитивно оцінений з точки зору надання цьому органу нових функцій та повноважень у сфері розслідування окремих майнових, господарських та службових злочинів. У зв'язку з цим вважати таку реорганізацію детермінантою кримінальних правопорушень не цілком обґрунтовано. Більш доцільним було б стверджувати про те, що розгалуження системи органів досудового розслідування призводить до часткового дублювання окремих функцій, що знижує ефективність розслідування, а отже, логічно, – призводить до латентності кримінальних правопорушень та зростання їх кількісного показника.

4. Із урахуванням того, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 191 КК України, часто є предикатом суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 209 КК України (легалізація (відмивання) майна, отриманого злочинним шляхом), запобігання якому є одним із пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану, авторці варто було б акцентувати увагу на проблемі взаємозв'язку між наведеними діяннями та поглибити дослідження особливостей взаємодії між суб'єктами запобігання цим кримінальним правопорушенням. Указане актуалізується також з огляду на те, що відповідно до положень національного кримінального процесуального законодавства вказані діяння належать до підслідності різних органів досудового розслідування, серед яких Національна поліція, органи Бюро економічної безпеки України та НАБУ (про що ремарочно згадано в дисертації). Під час побудови системи запобігання варто було б також урахувувати корупційні складові кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 КК України, що дозволило б побудувати більш комплексну стратегію протидії таким діянням.

5. Певним недоліком також можна вважати відсутність підрозділу, присвяченого кримінально-правовій характеристиці кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 Кримінального кодексу України. Розгляд складу цього кримінального правопорушення, по-перше, надав би можливість більш детально проаналізувати правові детермінанти, які зумовлюють нестабільність кількісно-якісного показника таких діянь; по-друге

це сприяло б унормуванню підходів до побудови системи запобігання; по-третє авторка мала б можливість продемонструвати тісну кореляцію між кримінальним правом та кримінологією, зокрема – в частині боротьби зі злочинністю.

Водночас висловлені зауваження стосуються переважно спірних питань дослідження або ж окремих недостатньо чітко викладених позицій. Здебільшого вони носять характер побажань і мають послужити основою для дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Їх наявність не знижує достовірності основних висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації, не спростовує її загальної концепції та положень, що становлять наукову новизну дослідження й виносяться на захист.

Загальний висновок по дисертації.

Ураховуючи викладене вважаємо, що тема дисертації Шубіної Світлани Анатоліївни «Запобігання привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері житлово-комунального господарства в Україні» є актуальною. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Зокрема, в рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації тощо. Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції є теоретично обґрунтованими та аргументованими, хоча і не позбавлені дискусійності. Висновки та рекомендації, отримані під час дослідження, мають важливе практичне й теоретичне значення для кримінологічної науки та правозастосовної практики. Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені авторкою в наукових статтях, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Таким чином, дисертація, представлена Шубіною Світланою Анатоліївною, є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, яке має істотне значення для розвитку кримінологічної науки. Актуальність і рівень розкриття поставлених проблем, новизна дисертації і ступінь обґрунтованості винесених на захист наукових положень, повнота їх

апробації повністю відповідають відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Шубіна Світлана Анатоліївна – на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент –
перший проректор Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Єгор НАЗИМКО